

De sympathieke Richard Wagner (deel 2)

Over de dierenvriend en zijn honden

door Gustaaf Vossenaar

Er is veel over Richard Wagner geschreven. Heel veel. De meningen over de figuur Wagner lopen sterk uiteen. Een muzikaal genie, zoveel staat vast. Maar in de omgang, zo is de algemene indruk, geen gemakkelijk mens. Twisten, ruzies, ontrouw, overspel, afgunst; je vindt het allemaal terug in zijn leven. Toch is er ook een constante sympathieke kant aan zijn karakter en dat is liefde voor dieren; meer specifiek in die voor honden.

In het eerste deel van dit verhaal zijn wij gebleven in Parijs. Het is 1861. Wagner is teleurgesteld. De première van de Parijse versie van *Tannhauser* is achter de rug maar het beoogde succes is uitgebleven. Bovendien besluiten Wagner en Minna eindelijk om nu echt uit elkaar te gaan. Na jaren van overspel en heimelijke liefdes wordt gezamenlijk besloten een punt achter de relatie te zetten. Officieel zijn zij overigens nooit gescheiden. En alsof dat nog niet genoeg was komt in de laatste dagen van hun samenzijn ook hun hondje Fips door een verkeersongeluk om het leven. Wagner die zeer gesteld was op dit hondje, markeert in een brief aan Mathilde Wesendonck deze roerige periode in zijn leven door te schrijven 'Mit diesem Hundchen begrub ich viel.'

Leo aan de ketting

In deze gemoedstoestand verlaat Richard Wagner in februari 1862 Parijs en reist naar Biebrich, een plaatsje vlakbij Mainz. De keuze voor deze bestemming is niet onlogisch aangezien hij weer eens in geldnood verkeert en zijn uitgever, Franz Schott, hier vlakbij woont. Minna verlaat Parijs en gaat via Bad Soden, waar zij haar gezondheidskuur afmaakt, naar Dresden waar zij tot haar dood in 1866 met haar ouders en dochter Nathalie op kosten van Wagner woont.

In Bieberich vindt Wagner onderdak bij de architect Frickhöffer die twee honden in en rond het huis heeft lopen. Eén daarvan is Leo, een bulldog, die het merendeel van de tijd buiten aan de ketting ligt. Behalve slecht voer krijgt het dier ook bij tijd en wijle een pak rammel van zijn baas hetgeen hem er niet gezelliger op maakt. De dierenvriend Wagner kan dit niet aanzien en begrijpt wat de hond tekort komt. Hij probeert het dier te socialiseren door het van de ketting los te maken en bij hem in huis te halen. Bij het uitkammen van de luizen komt hem dat op enig moment op een knauw in zijn duim te staan waardoor hij 2 maanden niet in staat is te werken aan *Der Meistersinger*. Niet werken betekent geen inkomsten. Schott stopt de vooruitbetaling maar komt Wagner iets tegemoet wanneer deze belooft dat zodra zijn hand genezen hij de vijf gedichten van Mathilde Wesendonck op muziek zal zetten. Aan het einde van het jaar verlaat Wagner Bieberich om in Wenen verder te gaan werken aan *Der Meistersinger*. Leo blijft aan de ketting achter bij zijn baas Frickhöffer die, ondanks aandringen van Wagner om beter voor zijn hond te zorgen, het dier gewoon buiten in de kou laat liggen. Vanuit

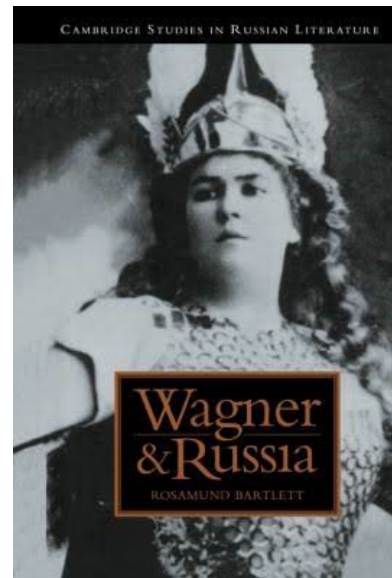
Wenen vraagt onze bezorgde dierenvriend aan Mathilde Maier om Leo een met stro gevulde zak te laten brengen opdat hij nog wat warmte heeft in de winter. Het onderstreept nog maar eens de gevoelens die Wagner had voor dieren.

Pohl, de zielsverwant

In Penzing, een voorstad van Wenen, huurt Wagner een verdieping in het huis van baron Anton Rachovin von Rosenstern. De baron heeft een hond rondlopen luisterend naar de naam 'Pohl', waar de baron zelf niet al teveel naar omkijkt. Op basis van een foto uit 1865 van Wagner met Pohl aan zijn voeten kun je rustig zeggen dat het een prachtig dier was. Verschillende auteurs hebben geprobeerd het ras te determineren maar hier volstaat te zeggen dat het een grote, sterke, bruine hond was. Pohl voelt zich aangetrokken door de aandacht die Wagner aan de oude lobbies geeft en Pohl zal tot zijn dood in 1866 vrijwel altijd in het gezelschap van de meester verkeren.

Pohl is voor Wagner een zielsverwant in een periode (1863 - 1864) die achteraf het dieptepunt in zijn leven was. Hij is alleen en verkeert niet voor de eerste keer in financiële nood. Het lukte bovendien niet om *Die Meistersinger von Nürnberg* noch *Tristan und Isolde* in Wenen op de planken te krijgen. De componist spreekt in 'Mein Leben' dat 'gedachten aan de dood zo dicht bij kwamen dat ik eindelijk geen verlangen meer voelde ze af te weren'. Toch is zijn wilskracht zo sterk dat hij onverminderd een façade van succes ophoudt. Zo laat hij de kamers van het gehuurde appartement behangen met zijde en neemt hij de huismeester Franz Mrazek met zijn echtgenote in dienst. Het zal er vast prachtig hebben uitgezien en indruk hebben gemaakt op bezoekers maar duur was het wel. Om toch inkomen te genereren gaat hij concerten dirigeren in binnen- en buitenland en maakt onder andere een tournee door Rusland.

In het voorjaar van 1863 dirigeert hij in Sint Petersburg en in Moskou concerten en krijgt als aandenken van het orkest een gouden doosje. Dit doosje wordt in de zomer bij een inbraak in zijn huis gestolen hetgeen voor baron Rachovin aanleiding is de oude maar waakzame Pohl voortaan als bewaker bij Wagner te laten. In reflectie op dit gebaar schrijft Wagner aan Mathilde Maier dat hoewel de ouderdom van Pohl niet storend is, hij zich realiseert dat hij weer iets heeft dat hij binnenkort gaat verliezen. Langer dan gedacht overigens zou Pohl hem nog 3 jaar gezelschap houden. Pohl draagt bij aan een betere geestelijk gemoedstoestand. Behalve aan Mathilde Maier schrijft Wagner ook aan Mathilde Wesendonck in verschillende passages over het plezier dat hij aan de hond beleeft. Pohl raakt zeer aan Wagner gehecht en wanneer de meester op reis is om her en der te dirigeren, eet hij tot de terugkeer van de dirigent nauwelijks iets.

Januari 1864 dirigeert Wagner in het Weense Hofburg onder ander zijn Faust ouverture die met veel gejuich wordt ontvangen. Er worden meerdere 'da capo's' uitgevoerd en Wagner moet 23 keer terugkomen om een ovationeel applaus van zijn bewonderaars in ontvangst te nemen. Niet alleen de euforie was groot. Ook de kosten die hij maakte ter voorbereiding van de concerten en het na afloop vieren van het succes met de musici, waren hoog. Het resulteert er uiteindelijk in dat de Weense aristocratie geld moest inzamelen om de totale uitgaven te dekken. Ter zijde; aristocraat of niet, wie had zo'n avond niet eens mee willen maken?

Hoewel met het dirigeren van concerten best serieus geld te verdienen is, vliegt het er bij Wagner in nog hogere bedragen uit. In maart 1864 was de situatie weer eens onhoudbaar geworden en moest hij zijn schuldeisers ontvluchten. In eerste instantie wordt Otto Wesendonck gevraagd of hij daar misschien in huis kan trekken maar die ziet dat niet zitten. Otto zal het opbloeiend getortel tussen zijn echtgenote en Wagner inmiddels wel beu zijn geweest. Het vluchtplan komt er nu op neer dat eerst met de trein naar München wordt gereisd. Om dit onopvallend te doen gaat Wagner lunchen bij zijn huisarts Dr. Josef Standhartner. Deze dokter was een goede vriend geworden zo ook zijn nichtje Seraphina Mauro, het 'Seraphinenpüppchen', met wie Wagner nog een kortstondige intieme relatie had gehad. Bij het toetje komt de huismeester Franz Mrazek, samen met zijn vrouw en Pohl zijn reiskoffer brengen. Vervolgens wordt er van allen afscheid genomen.

De ommekeer voor Pohl en Wagner

In München boekt Wagner een kamer in hotel 'Bayerischen Hof' en verblijft twee dagen om tot rust te komen alvorens over de Bodensee naar Zürich door te reizen. Vandaar gaat hij naar landgoed Mariafeld bij het plaatsje Meilen waar de journalist Francois Wille en zijn aantrekkelijke vrouw Eliza woont met wie Wagner correspondeert. Wagner verkeert op dat moment in depressieve toestand. In een brief van 8 april aan zijn vriend Peter Cornelius schrijft hij '*Ein gutes, wahrhaft hilfreiches Wunder muß mir jetzt begegnen; sonst ist's aus!*'. Het wachten is dus op een wonder. Ook voor de verdrietige Pohl die in Wenen is achtergebleven.

En het wonder geschiedt! Nog geen maand na zijn vlucht ontvangt Wagner in Stuttgart de kabinetssecretaris van de nieuwe koning Ludwig II van Beieren; of hij de volgende dag even in München langs wil komen. Dat is niet tegen dovemansoren gezegd en zo reist Richard Wagner de volgende dag naar de kersverse koning. De gedeprimeerde Wagner moet bijkans uit zijn pak zijn gevallen wanneer deze 18-jarige jongen met hermelijnen cape direct voor hem regelt dat er voldoende deviezen zijn om naar Wenen te reizen en daar de schulden te gaan inlossen. Ook voor Pohl breekt de zon door want na de hereniging, reizen hond en baas samen met de trouwe huismeester Franz Mrazek en zijn vrouw Anna op 13 mei naar München waar zij de volgende dag richting Starnberger See vertrekken. Daar heeft Ludwig II voor Wagner de villa van Andreas Pellet gehuurd, vlakbij Schloss Berg waar Ludwig zelf vaak verblijft. Pohl en Wagner zijn vanaf dat moment vrijwel onafscheidelijk. Ook Ludwig is zeer gecharmeerd van het dier.

In de loop van 1865 is met name de hofhouding van Ludwig de bemoeizucht van Wagner met het koninklijk beleid en de uitgavedrift wel een beetje zat. Enigszins tegen zijn eigen wil vertelt Ludwig daarom dat het beter is dat zijn vriend een paar maanden München verlaat. Wagner en de arme oude Pohl moeten dus weer eens verhuizen en zo reizen Wagner en Pohl op 10 december samen met de huismeester en zijn echtgenote naar Geneve. Hier is voor een paar maanden het landhuis 'Les Artichauts' gehuurd

waar hij verder werkt aan de eerste akte van *Die Meistersinger*. De gezondheid van Pohl gaat ondanks de zuivere Zwitserse lucht en het uitzicht op de Mont Blanc zienderogen achteruit.

Wanneer Wagner in januari 1866 naar Marseille reist en 29 januari 1866 terugkeert, is Pohl inmiddels overleden. Deze dood grijpt hem zeer aan. Er wordt een doods-kist getimmerd die gevuld wordt met hooi en waarin plechtig de halsband van Pohl naast het dode dier wordt gelegd. Er gaat nog een warme deken overheen alvorens de kist wordt gesloten. In de tuin bij het huis wordt de hond begraven en er wordt een grafsteen besteld met de tekst 'Seinem Pohl, R. W.' Een begrafenis met dergelijk groot ceremonieel illustreert de sympathie die Wagner heeft voor dieren in het algemeen en zijn honden in het bijzonder. De begrafenis van zijn echtgenote Minna, die op 25 januari in Dresden was overleden, heeft hij niet kunnen bijwonen omdat hij daarover te laat was geïnformeerd.

Daarmee sluiten we na het verblijf in Parijs en de dood van Fips, opnieuw een episode in het leven van Wagner met zijn honden af. In het volgende derde deel komt Russumuck op het toneel die wel als 'dé Wagnerhond' wordt gezien.

Bronnen:

Richard Wagners Hunde, Franziska Polanski, Implizit Verlag, 2017

Rosamund Bartlett. Wagner and Russia, Cambridge University Press, 1995

Ein Platz für Götter, Eva Rieger und Hiltrud Schroeder, Böhlau Verlag, 2009 www.wagner200.com

Wagner Kroniek; Over 'Finanzgenie' Wagner en waarom deze niet naar Rotterdam kwam, Wendelin Weißheimer, bewerkt door Leo Cornelissen (www.wagnergenootschap.nl)